

ODPOWIEDZIALNOŚĆ KARNA ZA UWOLNIENIE (SIĘ) OSOBY PRAWNIE POZBAWIONEJ WOLNOŚCI W PRAWIE NIEMIECKIM, SZWAJCARSKIM, AUSTRIACKIM I W PRAWIE KSIĘSTWA LIECHTENSTEIN

PIOTR PONIATOWSKI*

DOI: 10.26399/iusnovum.v17.1.2023.3/p.poniatowski

STRESZCZENIE

Przedmiotem artykułu są regulacje dotyczące uciezki osoby prawnie pozbawionej wolności, które obowiązują w państwach wywodzących się z germańskiej tradycji prawnej. Analiza prawa niemieckiego, szwajcarskiego, austriackiego i prawa Księstwa Liechtenstein została przeprowadzona na tle rozwiązań polskich. Celem opracowania jest przedstawienie podobieństw i różnic pomiędzy rozwiązaniami przyjętymi w poszczególnych państwach niemieckojęzycznych, a także pomiędzy tymi rozwiązaniami a regulacjami zawartymi w polskim Kodeksie karnym.

Słowa kluczowe: przestępstwo uwolnienia (i uwolnienia się) osoby pozbawionej wolności, przestępstwo ułatwienia uciezki osobie pozbawionej wolności, przestępstwo nakłaniania do uciezki

---

* dr, adiunkt, Wydział Prawa i Administracji, Katedra Prawa Karnego i Kryminologii, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie (Polska), e-mail: piotr.poniatowski@umcs.pl, ORCID: 0000-0001-9712-0663

CRIMINAL LIABILITY FOR (SELF)-LIBERATION OF A PERSON LEGALLY DEPRIVED OF LIBERTY UNDER GERMAN, SWISS, AUSTRIAN AND THE PRINCIPALITY OF LIECHTENSTEIN'S LAW

ABSTRACT

The subject of the article is regulations concerning the escape of a person legally deprived of liberty, that are in force in countries that have a Germanic legal tradition. The analysis of German, Swiss, Austrian and the Principality of Liechtenstein's law is conducted against a background of Polish solutions. The aim of the study is to present similarities and differences between the solutions adopted in particular German-speaking countries, as well as between these solutions and the regulations contained in the Polish Penal Code.

Keywords: offence of liberation (and self-liberation) of a person deprived of liberty, offence of facilitating escape of a person deprived of liberty, offence of instigating to escape

WSTĘP

Przedmiotem niniejszego artykułu są regulacje dotyczące – ogólnie rzecz ujmując – ucieczki osoby prawnie pozbawionej wolności, które obowiązują w państwach wywodzących się z germańskiej tradycji prawnej. Analiza prawa niemieckiego, szwajcarskiego, austriackiego i prawa Księstwa Liechtenstein zostanie przeprowadzona na tle rozwiązań polskich. Celem opracowania jest przedstawienie podobieństw i różnic pomiędzy rozwiązaniami przyjętymi w poszczególnych państwach niemieckojęzycznych, a także pomiędzy tymi rozwiązaniami a regulacjami zawartymi w polskim Kodeksie karnym¹. Interesować mnie będzie kwestia odpowiedzialności karnej, a więc związanej z możliwością wymierzenia kary kryminalnej. Poza zakresem rozważań pozostawie odpowiedzialność dyscyplinarną.

Zanim przejdę do analizy praw obcych, zarysuję wspomniane wyżej tło, wskazując przepisy, które regulują interesujące nas zagadnienie w Polsce². Zgodnie z art. 242 § 1 k.k. podlega karze, kto uwalnia się sam, będąc pozbawionym wolności na podstawie orzeczenia sądu lub prawnego nakazu wydanego przez inny organ państwowy. Jest to tzw. przestępstwo samouwolnienia. Polega ono na tym, że osoba zgodnie z prawem pozbawiona wolności lokomocyjnej (możliwości dowolnego przemieszczania się), np. osadzona w zakładzie karnym bądź areszcie śledczym w związku z wykonywaniem kary pozbawienia wolności albo tymczasowego aresztowania, poprzez swoje działanie odzyskuje tę wolność (ucieka). Surowsza kara przewidziana jest dla sprawcy, który uwalnia się w porozumieniu z innymi osobami, używa przemocy lub grozi jej użyciem albo uszkadza miejsce zamknięcia (art. 242 § 4 k.k.). Zgodnie z art. 242 § 1a k.k. tej samej karze co za przestępstwo z § 1 podlega

---

¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, tj. Dz.U. z 2022 r., poz. 1138 ze zm.; dalej jako: k.k.

² Z uwagi na wymogi objętościowe artykułu niemożliwe jest w tym miejscu szersze omówienie tej problematyki. W tym zakresie wystarczające jest odesłanie do literatury przedmiotu – zob. P. Poniatowski, *Przestępstwa uwolnienia osoby prawnie pozbawionej wolności (art. 242 i 243 k.k.)*, Warszawa 2019, passim.

ten, kto, będąc pozbawionym wolności na podstawie orzeczenia sądu lub prawnego nakazu wydanego przez inny organ państwowy oraz przebywając bez dozoru poza zakładem karnym lub aresztem śledczym w związku z wykonywaniem pracy, samowolnie opuszcza wyznaczone miejsce wykonywania pracy lub samowolnie poza nim pozostaje. Natomiast w art. 242 § 2 i 3 k.k. stypizowano przestępstwo niepowrótca do miejsca izolacji. Karze podlega osoba, która korzystając z zezwolenia na czasowe opuszczenie zakładu karnego lub aresztu śledczego bez dozoru albo zakładu psychiatrycznego dysponującego warunkami podstawowego zabezpieczenia, względnie – korzystając z przerwy w odbywaniu kary pozbawienia wolności, bez usprawiedliwionej przyczyny nie powróci do jednostki penitencjarnej najpóźniej w ciągu 3 dni po upływie wyznaczonego terminu. O ile przestępstwo samouwolnienia było przewidziane w kształcie podobnym do obecnego w poprzednich dwóch polskich Kodeksach karnych, o tyle przestępstwa z art. 242 § 1a, 2 i 3 k.k. zostały wprowadzone do polskiego porządku prawnego dopiero w obowiązującym k.k.³ Z kolei w art. 243 k.k. przewidziana jest kara dla tego, kto osobę pozbawioną wolności na podstawie orzeczenia sądu lub prawnego nakazu wydanego przez inny organ państwowy uwalnia lub ułatwia jej ucieczkę. Wskazane przepisy umieszczone są w rozdziale XXX k.k. – „Przestępstwa przeciwko wymiarowi sprawiedliwości”.

ODPOWIEDZIALNOŚĆ KARNA ZA UWOLNIENIE (SIE) OSOBY PRAWNIE POZBAWIONEJ WOLNOŚCI W PRAWIE NIEMIECKIM

Przepisy dotyczące omawianych w pracy zachowań znajdują się w rozdziale 6 Kodeksu karnego z 18 maja 1871 r.⁴, zatytułowanym „Opór przeciwko władzy państwowej” (*Widerstand gegen die Staatsgewalt*).

Zgodnie z § 120 StGB (*Gefangenenbefreiung*), kto uwalnia więźnia, nakłania go do ucieczki lub pomaga mu w niej, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3 albo grzywnie (ust. 1). Jeśli sprawca, jako funkcjonariusz publiczny lub osoba podlegająca szczególnemu obowiązkowi służby publicznej, jest zobowiązany do zapobieżenia ucieczce więźnia, podlega on karze pozbawienia wolności do lat 5 albo grzywnie (§ 120 ust. 2 StGB). Funkcjonariuszami publicznymi są: a) urzędnicy państwowi i sędziowie, b) inne osoby pełniące funkcje urzędowe, c) osoby, które zostały wyznaczone do pełnienia zadań publicznych w organie władzy publicznej lub innej instytucji albo zostały upoważnione do świadczenia usług administracji publicznej, niezależnie od formy organizacyjnej, w ramach której wypełniane są te obowiązki (§ 11 ust. 1 pkt 2 StGB). W myśl § 120 ust. 3 StGB usiłowanie omawianego przestępstwa jest karalne⁵.

³ Wiązało się to z coraz powszechniejszym zezwalaniem osadzonym na opuszczanie jednostki penitencjarnej (np. w celu wykonywania pracy bądź w związku z udzieleniem przepustki).

⁴ Strafgesetzbuch, <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/index.html> (dostęp: 30.01.2023), dalej jako: StGB.

⁵ Przestępstwa w Niemczech dzielą się na zbrodnie (*Verbrechen*) i występki (*Vergehen*) (§ 12 StGB). Usiłowanie zbrodni jest karalne zawsze, natomiast występków – a tymi są przestępstwa z § 120 – tylko wtedy, gdy przepis szczególny tak stanowi (§ 23 ust. 1 StGB).

Więźniem (*Gefangene*) jest osoba, która – w wykonaniu policyjnych lub karnych uprawnień państwa do pozbawiania wolności – została pozbawiona wolności w sposób legalny (tj. formalnie prawidłowy, choć niekoniecznie materialnie słuszny) oraz w interesie publicznym, w związku z czym znajduje się ona pod władzą kompetentnego organu, np. osoba odbywająca karę pozbawienia wolności, tymczasowo aresztowana, oczekująca na ekstradycję, zatrzymana w celu przymuszenia lub w związku z zakłócaniem porządku⁶. Chodzi o przypadki pozbawienia wolności nie tylko w sprawach karnych, ale też cywilnych, np. aresztowanie świadka, który bezpodstawnie odmawia złożenia zeznań w postępowaniu cywilnym – § 390 Zivilprozessordnung (ZPO)⁷, aresztowanie dłużnika – § 888 i 890 ZPO⁸. Z kolei za więźnia nie uważa się osoby, która została pozbawiona wolności przez osobę prywatną w trybie ujęcia obywatelskiego (§ 127 ust. 1 Strafprozeßordnung – StPO⁹)¹⁰. Należy zauważyć, że w myśl § 120 ust. 4 StGB więźniem w rozumieniu ust. 1 i 2 jest także ten, kto na mocy polecenia władzy jest pozbawiony wolności w odpowiedniej instytucji. Chodzić tu będzie na przykład o oskarżonego, który został umieszczony w szpitalu psychiatrycznym na obserwacji zgodnie z § 81 StPO lub o osobę, wobec której zastosowano środek zabezpieczający w postaci umieszczenia w szpitalu psychiatrycznym (*Unterbringung in einem psychiatrischen Krankenhaus* – § 63 StGB) lub zamkniętym zakładzie leczenia odwykowego (*Unterbringung in einer Entziehungsanstalt* – § 64 StGB)¹¹.

Omawiany § 120 StGB konstytuuje odpowiedzialność podżegacza i pomocnika, gdyż samouwolnienie nie jest (z wyjątkiem przypadku określonego w § 121 ust. 1 pkt 2 StGB, o czym później) karalne¹², a zgodnie z ogólnymi zasadami odpowiedzialności osoby te odpowiadają karnie, gdy umyślnie nakłaniają inną osobę (podżegacz) lub udzielają jej pomocy (pomocnik) do umyślnego popełnienia czynu bezprawnego (§ 26 i 27 StGB)¹³. Sprawcą przestępstwa z § 120 StGB może być każdy, także współwięzień osoby uwalnianej lub którą nakłania się do ucieczki bądź której pomaga się w ucieczce¹⁴.

⁶ K. Kühl, M. Heger, *Strafgesetzbuch. Kommentar*, C.H. Beck 2014, s. 696. Zob. też G. Maier, *Aktuelles Strafrecht für Ausbildung, Prüfung und Praxis*, t. I, Karlsfeld 1999, s. 20–21; A. Eser, w: *Schönke/Schröder Strafgesetzbuch Kommentar*, A. Eser i in., C.H. Beck 2014, s. 1457; E. Hilgendorf, w: *Strafrecht. Besonderer Teil. Lehrbuch*, G. Arzt i in., Bielefeld 2015, s. 1239.

⁷ Niemiecka ustawa cywilna procesowa, <https://www.gesetze-im-internet.de/zpo> (dostęp: 30.01.2023).

⁸ K. Kühl, M. Heger, *Strafgesetzbuch...*, op. cit., s. 696.

⁹ Niemiecka ustawa karna procesowa, <https://www.gesetze-im-internet.de/stpo> (dostęp: 30.01.2023).

¹⁰ K. Kühl, M. Heger, *Strafgesetzbuch...*, op. cit., s. 697.

¹¹ Zob. T. Fischer, *Strafgesetzbuch mit Nebengesetzen*, München 2015, s. 940; G. Maier, *Aktuelles Strafrecht...*, op. cit., s. 21.

¹² Na brak karalności samouwolnienia (*Selbstbefreiung*) zwraca się uwagę w literaturze niemieckiej – zob. m.in. T. Fischer, *Strafgesetzbuch...*, op. cit., s. 941; A. Eser, w: *Schönke/Schröder Strafgesetzbuch...*, op. cit., s. 1459.

¹³ Zob. S. Barton, w: *AnwaltKommentar StGB*, red. K. Leipold, M. Tsambikakis, M.A. Zöllner, Heidelberg – München – Landsberg – Frechen – Hamburg 2015, s. 1048; J. Wolter, w: *Systematischer Kommentar zum Strafgesetzbuch*, t. II, §§ 46–122 StGB, red. J. Wolter, Köln 2012, nb. 9 do § 120. Czynem bezprawnym (*rechtswidrige Tat*) jest tylko takie zachowanie, które realizuje znamiona określone w ustawie karnej (§ 11 ust. 1 pkt 5 StGB).

¹⁴ T. Fischer, *Strafgesetzbuch...*, op. cit., s. 940.

W doktrynie niemieckiej zwraca się uwagę na to, że stan „bycia więźniem” (*Gefangenensstatus*) trwa aż do czasu zwolnienia więźnia, zarządzenia przerwy w odbywaniu kary lub odzyskania wolności na skutek ucieczki¹⁵. Nie przerywa wspomnianego stanu korzystanie przez więźnia z wolnościowych form wykonywania kary, takich jak odbywanie kary w zakładzie otwartym (*offener Vollzug*), wykonywanie pracy na zewnątrz zakładu karnego bez dozoru (*Freigang*), korzystanie z krótkoterminowych przepustek bez dozoru (*Ausgang*) bądź zezwoleń na czasowe opuszczenie jednostki penitencjarnej (*Urlaub*)¹⁶. W kontekście wypełnienia znamion czynności sprawczych (uwolnienie, nakłanianie do ucieczki lub jej ułatwienie) kwestia korzystania ze wspomnianych rozluźnionych form izolacji jest problematyczna (brak w StGB odpowiednika art. 242 § 1a, 2 i 3 k.k.). Podkreśla się, że uwolnienie polega na zniesieniu, choćby chwilowym, urzędowej władzy nad więźniem, co wymaga istnienia faktycznego lub społecznego stosunku podporządkowania więźnia władzy (*Herrschaftsverhältnis*)¹⁷. W związku z tym uwolnienie musi wiązać się z pokonaniem środków bezpieczeństwa, np. otwarciem miejsca zamkniętego albo eliminacją bezpośredniego nadzoru. Jeśli brak jest takich środków bezpieczeństwa z uwagi na to, że więzień korzysta z zezwolenia na opuszczenie jednostki penitencjarnej, to uwolnienie nie jest możliwe¹⁸. Omawiane zagadnienie komplikuje się jeszcze, gdy weźmie się pod uwagę, że więzień może pozostawać legalnie poza miejscem izolacji bez nadzoru albo pod nadzorem. Według jednego (ściśłego) poglądu stan pozostawiania więźnia pod urzędową władzą utrzymuje się tylko wtedy, gdy więzień korzysta z rozluźnionych form izolacji pod nadzorem odpowiedzialnych osób, natomiast według drugiego poglądu stan ten istnieje również wtedy, gdy więzień nie znajduje się pod nadzorem. Pogląd pośredni wymaga pozostawiania więźnia pod urzędową władzą, tj. przynajmniej pozostawiania pod nadzorem, o którym mowa w § 11 niemieckiej ustawy karnej wykonawczej, który jednak nie musi fizycznie ograniczać więźnia, lecz wystarczy, że tworzy barierę psychologiczną przed ucieczką¹⁹. Podkreśla się w literaturze, że nakłanianie więźnia, który, korzystając z rozluźnionych form izolacji, pozostaje bez nadzoru, do niepowrócenia do jednostki penitencjarnej pozostaje bezkarne, ponieważ w takiej sytuacji brak jest stosunku podporządkowania więźnia władzy, o którym była mowa wyżej. Do rozważania pozostaje w takim przypadku odpowiedzialność z § 258 ust. 2 StGB (przepis ten przewiduje karę dla tego, kto celowo lub świadomie udaremnia w całości lub częściowo wykonanie orzeczonej wobec innej osoby kary lub innego środka)²⁰.

¹⁵ Ibidem, s. 940.

¹⁶ Zob. ibidem, s. 940 oraz § 10 ust. 1, § 11 i § 13 niemieckiej ustawy karnej wykonawczej (Gesetz über den Vollzug der Freiheitsstrafe und der freiheitsentziehenden Maßregeln der Besserung und Sicherung; <https://www.gesetze-im-internet.de/stvollzg>, dostęp: 30.01.2023). Ustawa ta przewiduje również dozоровane formy przebywania osadzonego poza zakładem karnym: zatrudnienie zewnętrzne pod dozorem – *Außenbeschäftigung* (§ 11 ust. 1 pkt 1), krótkoterminową przepustkę pod dozorem – *Ausführung* (§ 11 ust. 1 pkt 2), konwojowanie więźnia, gdy zachodzi taka konieczność – *Ausführung aus besonderen Gründen* (§ 12).

¹⁷ S. Barton, w: *AnwaltKommentar StGB...*, op. cit., s. 1047–1048.

¹⁸ Ibidem, s. 1048.

¹⁹ Zob. J. Wolter, w: *Systematischer Kommentar...*, op. cit., nb. 5 do § 120.

²⁰ S. Barton, w: *AnwaltKommentar StGB...*, op. cit., s. 1048.

W § 121 StGB stypizowano przestępstwo „buntu więźniów” (*Gefangenenmeuterei*). Więźniowie, którzy grupują się (grupa, zbiegowisko – *Zusammenrottung* musi obejmować co najmniej dwóch więźniów²¹) i wspólnymi siłami: 1) zmuszają do określonego zachowania (§ 240)²² lub fizycznie atakują urzędnika instytucji, w której przebywają, innego funkcjonariusza publicznego (choć tu może na przykład o sędziego, prokuratora lub funkcjonariusza policji²³) lub inną osobę, której powierzono nadzór, opiekę bądź prowadzenie śledztwa (na przykład pracownika szpitala zobowiązanego do pilnowania hospitalizowanego więźnia, przedsiębiorcę, u którego więźniów wykonuje pracę lub biegłego lekarza sądowego bądź rzeczoznawcę²⁴), 2) gwałtownie uciekają albo 3) gwałtownie ułatwiają ucieczkę jednemu z nich lub innemu więźniowi, podlegają karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5 (§ 121 ust. 1 StGB)²⁵. Przez działanie gwałtowne należy rozumieć wyłamanie się z zamknięcia, a więc ucieczkę połączoną z przełamaniem rzeczowych zabezpieczeń, które oddzielają więźniów od wolności, np. zniszczenie zamków, przecięcie ogrodzenia itp.²⁶ W myśl § 121 ust. 3 StGB w szczególnie poważnych przypadkach bunt powinien pociągać karę pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 10. Szczególnie poważny przypadek ma zwykle miejsce, gdy sprawca albo inny uczestnik przestępstwa: 1) noszą przy sobie broń palną, 2) noszą przy sobie inną broń lub inny niebezpieczny przedmiot w celu użycia ich w trakcie popełniania przestępstwa albo 3) przez swoją brutalność narażają inną osobę na niebezpieczeństwo utraty życia lub ciężkiego uszczerbku na zdrowiu²⁷. Należy zauważyć, że zgodnie z § 121 ust. 4 StGB więźniem w rozumieniu ust. 1–3 jest także ten, kto został umieszczony w areszcie prewencyjnym²⁸.

Wynika z tego, że samouwolnienie jest w niemieckim prawie karalne tylko wtedy, gdy gwałtownej ucieczki dopuszczają się uczestnicy buntu więźniów.

---

²¹ K. Kühl, M. Heger, *Strafgesetzbuch...*, op. cit., s. 699; A. Eser, w: *Schönke/Schröder Strafgesetzbuch...*, op. cit., s. 1461; J. Wolter, w: *Systematischer Kommentar...*, op. cit., nb. 5 do § 121.

²² § 240 StGB przewiduje karę dla tego, kto bezprawnie, przemocą lub groźbą spowodowania dotkliwej krzywdy, zmusza inną osobę do działania, zaniechania lub znoszenia.

²³ G. Maier, *Aktuelles Strafrecht...*, op. cit., s. 27.

²⁴ Ibidem, s. 28.

²⁵ Usiłowanie tego przestępstwa jest karalne (§ 121 ust. 2 StGB).

²⁶ Zob. G. Maier, *Aktuelles Strafrecht...*, op. cit., s. 28; A. Eser, w: *Schönke/Schröder Strafgesetzbuch...*, op. cit., s. 1462. Nie będzie działaniem gwałtownym użycie przez więźniów podrobionego klucza – T. Fischer, *Strafgesetzbuch...*, op. cit., s. 942; J. Wolter, w: *Systematischer Kommentar...*, op. cit., nb. 11 do § 121. W grę może wejść również użycie przemocy wobec innych osób niż te, o których mowa w § 121 ust. 1 pkt 1 StGB (w tym wobec współwięźniów) – T. Fischer, *Strafgesetzbuch...*, op. cit., s. 942.

²⁷ Ciężki uszczerbek na zdrowiu (*Schwere Körperverletzung*) został zdefiniowany w § 226 StGB w sposób podobny do art. 156 § 1 polskiego k.k.

²⁸ Areszt prewencyjny (*Sicherungsverwahrung*) jest to rodzaj środka zabezpieczającego (tytuł 6 rozdziału 3 StGB – *Maßregeln der Besserung und Sicherung* – Środki poprawy i ochrony), stosowanego obok kary wobec sprawcy przestępstwa, który został skazany w warunkach określonych w § 66 StGB. Warunkiem orzeczenia wspomnianego środka jest oparte na kompleksowej ocenie osoby sprawcy i popełnionych przez niego czynów stwierdzenie, że z uwagi na jego skłonność do popełniania poważnych przestępstw, w szczególności takich, które poważnie szkodzą pokrzywdzonym psychicznie lub fizycznie, stwarza on zagrożenie dla ogółu społeczeństwa (§ 66 ust. 1 pkt 4 StGB). Środek ten może być również orzeczony w przypadkach, o których mowa w § 66a i 66b StGB.

ODPOWIEDZIALNOŚĆ KARNA ZA UWOLNIENIE (SIĘ) OSOBY PRAWNIE POZBAWIONEJ WOLNOŚCI W PRAWIE SZWAJCARSKIM

Jeśli chodzi o uregulowania szwajcarskie, to interesujące nas z omawianego punktu widzenia przepisy znajdują się w tytule 17 księgi 2 (część szczególna) kodeksu karnego z 21 grudnia 1937 r.²⁹, zatytułowanym „Zbrodnie i występki przeciwko wymiarowi sprawiedliwości” (*Verbrechen und Vergehen gegen die Rechtspflege*).

Zgodnie z art. 310 ust. 1 sStGB (*Befreiung von Gefangenen*), kto przemocą, groźbą lub podstępem, uwalnia osobę zatrzymaną, więźnia bądź inną osobę pozbawioną wolności na podstawie urzędowego nakazu, względnie ułatwia jej ucieczkę, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3 albo grzywnie. W wyroku z dnia 3 lipca 1970 r. szwajcarski Trybunał Kasacyjny przyjął, że obie czynności sprawcze opisane w art. 310 ust. 1 sStGB, tj. uwolnienie i ułatwienie ucieczki muszą wiązać się z użyciem przemocy, groźby lub podstępu³⁰. Trybunał podkreślił również, że udzielenie pomocy w ucieczce, które nastąpiło bez użycia przemocy, groźby ani podstępu, powinno pociągać odpowiedzialność z art. 305 sStGB (przestępstwo poplecznictwa). Ponadto zdaniem Trybunału pomoc udzielona więźniowi po odzyskaniu przez niego wolności nie podpada pod art. 310 sStGB, gdyż pomoc ma być udzielona „do ucieczki” (*zur Flucht*), a ta kończy się z chwilą pokonania przez więźnia wszelkich przeszkód wykorzystywanych do zabezpieczenia jego izolacji³¹. Odnośnie do działania podstępnego należy wskazać, że w jednej ze spraw rozpatrywanych przez Trybunał Kasacyjny kobieta, która została oskarżona o udzielenie pomocy w ucieczce więźniowi umieszczonemu w szpitalu, dopuściła się czynu za pomocą podstępu polegającego na podawaniu się wobec pielęgniarki za osobę bliską więźniowi³². Jeśli chodzi o czynności sprawcze wskazane w art. 310 sStGB, to zwraca uwagę brak karalności podlegania do ucieczki.

Osobą zatrzymaną (*Verhaftete*) jest osoba, która została pozbawiona wolności bez prawomocnego wyroku skazującego na podstawie nakazu organu ścigania lub organu bezpieczeństwa; chodzi tu w szczególności o osoby doprowadzane, a także czasowo zatrzymane; zatrzymaną nie jest osoba pozbawiona wolności na skutek ujęcia obywatelskiego przewidzianego w art. 218 Schweizerische Strafprozessordnung (szwajcarska ustawa karna procesowa)³³. Więźniem (*Gefangene*) jest

---

²⁹ Schweizerisches Strafgesetzbuch / Code pénal Suisse / Codice penale svizzero / Cudesch penal svizzer. W dalszych uwagach będę odnosił się do niemieckojęzycznej wersji tego kodeksu: https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/54/757_781_799/de (dostęp: 30.01.2023), dalej jako: sStGB.

³⁰ Sygn. BGE 96 IV 72, http://relevancy.bger.ch/php/clir/http/index.php?highlight_docid=atf%3A%2F%2F96-IV-72%3Ade&lang=de&type=show_document#idp313728 (dostęp: 30.01.2023).

³¹ Tak też V. Delnon, B. Rüdy, w: *Basler Kommentar. Strafrecht II. Art. 111–392 StGB*, red. M.A. Niggli, H. Wiprächtiger, Basel 2013, s. 2753–2754.

³² Wyrok z dnia 22 listopada 1960 r., sygn. BGE 86 IV 217, http://relevancy.bger.ch/php/clir/http/index.php?highlight_docid=atf%3A%2F%2F86-IV-217%3Ade&lang=de&type=show_document (dostęp: 30.01.2023).

³³ Zob. V. Delnon, B. Rüdy, w: *Basler Kommentar...*, op. cit., s. 2751.

osoba, która została prawomocnie osądzona i wykonywana jest wobec niej kara albo inny środek skutkujący pozbawieniem wolności, a także osoba tymczasowo aresztowana (w trakcie postępowania przygotowawczego – areszt śledczy lub po jego zakończeniu, w tym oczekująca na wykonanie orzeczonej kary pozbawienia wolności – areszt prewencyjny)³⁴. Natomiast „inną osobą pozbawioną wolności na podstawie urzędowego nakazu” jest osoba izolowana w związku ze sprawą karną albo w związku ze sprawą o innym charakterze, np. sprawca czynu zabronionego, wobec którego się izolacyjne środki zabezpieczają³⁵.

Jeśli uwolnienia lub ułatwienia ucieczki dopuścili się uczestnicy zbiegowiska, każdy z nich podlega karze pozbawienia wolności do lat 3 albo grzywnie; jeśli zaś uczestnik zbiegowiska używa przemocy wobec osób lub rzeczy, podlega on karze pozbawienia wolności do lat 3 albo grzywnie nie mniejszej niż 30 stawek dziennych³⁶ (art. 310 ust. 2 sStGB). Na gruncie art. 260 sStGB (który penalizuje udział w niebezpiecznym zbiegowisku) zdefiniowano zbiegowisko (*Zusammenrottung*) jako zgrupowanie mniejszej lub większej (zależnie od okoliczności) liczby osób, które jawi się na zewnątrz jako zjednoczona siła³⁷. I tak na przykład w jednym z orzeczeń wskazano, że trzech więźniów osadzonych w jednej celi nie tworzy zbiegowiska³⁸.

Należy zauważyć, że stan pozbawienia wolności musi istnieć w chwili uwalniania (lub ułatwiania ucieczki). Nie przerywa tego stanu przebywanie przez osobę zatrzymaną lub więźnia pod eskortą u lekarza, w sądzie czy w szpitalu. Natomiast stan ten nie istnieje (a więc niemożliwe jest wtedy popełnienie omawianego przestępstwa), gdy więzień bez dozoru przebywa na przepustce lub pracuje na zewnątrz zakładu karnego typu półotwartego³⁹.

Podobnie jak w przypadku Niemiec, samouwolnienie na gruncie sStGB jest bezkarne⁴⁰. Warto w tym miejscu zauważyć, że w 2015 r. L. Reimann, członek Rady Narodu (jest to jedna z izb szwajcarskiego parlamentu), złożył wniosek dotyczący wprowadzenia karalności samouwolnienia. Wniosek ten był motywowany dużą liczbą ucieczek ze szwajcarskich więzień (według danych z 2009 r. notowano rocznie ok. 2600 ucieczek). Wprowadzenie kary za samouwolnienie miałoby mieć skutek odstrasżający. Wniosek ten spotkał się ze sprzeciwem S. Sommaruga, członkini Rady Związkowej (szwajcarski rząd), która wskazała, że podana przez wnioskodawcę liczba ucieczek jest bardzo zawyżona, gdyż zawiera w sobie również sytuacje, gdy skazani unikają odbycia kary pozbawienia wolności, w szczególności nie wracają do jednostek penitencjarnych po upływie terminu zezwolenia na czasowe opuszczenie

³⁴ Ibidem.

³⁵ Ibidem.

³⁶ Takie rozwiązanie oznacza podniesienie dolnej granicy grzywny dziesięciokrotnie, gdyż zgodnie z art. 34 ust. 1 sStGB, jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, najniższa liczba stawek dziennych wynosi 3, zaś najwyższa – 180.

³⁷ Zob. wyrok Trybunału Kasacyjnego z dnia 16 lutego 1982 r., sygn. BGE 108 IV 33, http://relevancy.bger.ch/php/clir/http/index.php?highlight_docid=atf%3A%2F%2F108-IV-33%3Ade&lang=de&type=show_document (dostęp: 30.01.2023).

³⁸ Podaję za: S. Trechsel, H. Affolter-Eijsten, w: *Schweizerisches Strafgesetzbuch. Praxiskommentar*, red. S. Trechsel, M. Pieth, Zürich 2013, s. 1419.

³⁹ V. Delnon, B. Rüdy, w: *Basler Kommentar...*, op. cit., s. 2751.

⁴⁰ Ibidem, s. 2750; S. Trechsel, H. Affolter-Eijsten, w: *Schweizerisches Strafgesetzbuch...*, op. cit., s. 1419.

miejsca izolacji. W rzeczywistości najbardziej szkodliwe są ucieczki z zakładów zamkniętych, a tych w 2014 r. było 18, natomiast w 2015 – tylko 3. Ponadto osoba, która się uwalnia, nie pozostaje bez konsekwencji. Często ucieczka będzie wiązała się z narażeniem zdrowia i życia personelu więziennego na niebezpieczeństwo, z użyciem groźby lub z uszkodzeniem mienia bądź kradzieżą. W takich przypadkach będą miały zastosowanie odpowiednie przepisy Kodeksu karnego. Uciekinier ponosi też konsekwencje wynikające z prawa karnego wykonawczego, np. traci możliwość warunkowego zwolnienia, a także naraża się na kary dyscyplinarne i utratę udogodnień w wykonywaniu kary. Sommaruga wskazała też, że wprowadzenie karalności samouwolnienia mogłoby być uznane za sprzeczne z zasadą *nemo se ipsum accusare tenetur* (art. 113 szwajcarskiego kodeksu postępowania karnego⁴¹), w sytuacji, gdy ucieczki dopuściłaby się osoba tymczasowo aresztowana. Oskarżony ma bowiem prawo do odmowy współpracy w postępowaniu karnym (art. 113 ust. 1 szwajcarskiego k.p.k.), a ucieczka z aresztu może być uznana za swego rodzaju realizację tego prawa. Ostatecznie w 2017 r. Rada Narodu opowiedziała się przeciwko uwzględnieniu wniosku (65 głosów za wnioskiem i 122 głosy przeciwko)⁴².

Prawo szwajcarskie przewiduje przestępstwo „buntu więźniów” (*Meuterei von Gefangenen*). Jest ono jednak skonstruowane inaczej niż w niemieckim StGB. Zgodnie z art. 311 ust. 1 sStGB, jeśli więźniowie lub inne osoby, które zostały umieszczone w miejscu izolacji na mocy urzędowego nakazu, skupiają się (*sich zusammenrotten*) w zamiarze wspólnego zaatakowania urzędnika instytucji, w której przebywają, albo innej osoby, której powierzono sprawowanie nad nimi nadzoru, bądź zmuszenia, przemocą albo groźbą jej użycia, urzędnika instytucji, w której przebywają albo innej osoby, której powierzono sprawowanie nad nimi nadzoru do określonego działania lub zaniechania, względnie w zamiarze gwałtownej ucieczki (chodzi tu gotowość zastosowania przemocy⁴³), podlegają oni karze pozbawienia wolności do lat 3 albo grzywnie nie mniejszej niż 30 stawek dziennych. W orzecznictwie uznano za zbiegowisko (*Zusammenrottung*) skupienie się 5 więźniów⁴⁴, natomiast wykluczono uznanie za zbiegowisko 2 osób⁴⁵. W myśl art. 311 ust. 2 sStGB sprawca, który stosuje przemoc wobec osób lub rzeczy, podlega karze pozbawienia wolności do lat 5 albo grzywnie nie mniejszej niż 90 stawek dziennych. Należy zauważyć, że przestępstwo z ust. 1 ma charakter przestępstwa z narażenia na niebezpieczeństwo. Do jego dokonania wystarczy skupienie się więźniów w określonym zamiarze, natomiast atak na urzędnika, zmuszanie go do określonego zachowania ani ucieczka nie muszą nastąpić.

Dodać trzeba, że w tytule 18 księgi 2 sStGB – „Przestępstwa przeciwko urzędowym i zawodowym obowiązkom” (*Strafbare Handlungen gegen die Amts- und Berufspflicht*) – zawarty jest art. 319 (*Entweichenlassen von Gefangenen*), zgodnie z którym

⁴¹ Schweizerische Strafprozessordnung / Code de procédure pénale Suisse / Codice di diritto processuale penale svizzero / Cudesch da procedura penala svizzer, <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/2010/267/de> (dostęp: 30.01.2023).

⁴² Zob. <https://www.parlament.ch/de/ratsbetrieb/suche-curia-vista/geschaefft?AffairId=20153753> oraz <https://www.parlament.ch/de/ratsbetrieb/amtliches-bulletin/amtliches-bulletin-die-verhandlungen?SubjectId=40233> (dostęp: 30.01.2023).

⁴³ V. Delnon, B. Rüdy, w: *Basler Kommentar...*, op. cit., s. 2760.

⁴⁴ Ibidem, s. 2759.

⁴⁵ S. Trechsel, H. Affolter-Eijsten, w: *Schweizerisches Strafgesetzbuch...*, op. cit., s. 1420.

funkcjonariusz publiczny, który ułatwia ucieczkę osobie zatrzymanej, więźniowi bądź innej osobie pozbawionej wolności na podstawie urzędowego nakazu, względnie pozwala takiej osobie uciec, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3 albo grzywnie. Funkcjonariuszem publicznym (*Beamte*) jest urzędnik lub pracownik administracji publicznej albo wymiaru sprawiedliwości, a także osoba, która tymczasowo piastuje urząd albo tymczasowo została zatrudniona w administracji publicznej lub wymiarze sprawiedliwości bądź chwilowo wykonuje funkcje urzędowe (art. 110 ust. 3 sStGB).

ODPOWIEDZIALNOŚĆ KARNA ZA UWOLNIENIE (SIĘ) OSOBY PRAWNIE POZBAWIONEJ WOLNOŚCI W PRAWIE AUSTRIACKIM I PRAWIE KSIĘSTWA LIECHTENSTEIN

W austriackim kodeksie karnym⁴⁶ interesujące nas przestępstwo zostało stypizowane w § 300, znajdującym się w rozdziale 21 części szczególnej – „Przestępstwa przeciwko wymiarowi sprawiedliwości” (*Strafbare Handlungen gegen die Rechtspflege*). Zgodnie z tym przepisem kto uwalnia więźnia, który został pozbawiony wolności na podstawie orzeczenia lub zarządzenia sądu albo organu administracji, względnie taką osobę nakłania do ucieczki lub udziela jej pomocy w ucieczce, o ile nie jest zagrożony karą za przestępstwa z § 196 lub 299⁴⁷, podlega karze pozbawienia wolności do lat 2 (§ 300 ust. 1); przy czym więzień, który nakłania inną osobę do uwolnienia go albo udzielenia mu pomocy w ucieczce, nie podlega karze określonej w ust. 1 (§ 300 ust. 2). Usiłowanie tego przestępstwa jest karalne na ogólnych zasadach (§ 15 ust. 1 öStGB). Należy zauważyć, że w orzeczeniu z dnia 19 maja 2008 r. (sygn. sprawy 2007/18/0016) austriacki Najwyższy Trybunał Administracyjny wskazał w kontekście § 300 öStGB, że przestępstwo skierowane przeciwko wymiarowi sprawiedliwości w szczególnie dużym stopniu szkodzi interesowi publicznemu, ponieważ – jeśli się powiedzie – skutkuje udaremieniem najsurowszego możliwego do zastosowania przez państwo środka zapobiegania czynom przestępczym, a tym samym ostatecznie osłabia prewencyjny skutek sankcji państwowych⁴⁸.

Jak widać, w austriackim prawie karnym samouwolnienie nie jest karalne. Co więcej, öStGB nie przewiduje nawet karalności ucieczki połączonej z buntem więźniów. W związku z tym – podobnie jak w niemieckim kodeksie karnym – konieczne było odrębne wprowadzenie kary dla tzw. sprawcy podżegającego (*Bestimmungstäter*)

---

⁴⁶ Strafgesetzbuch z 23 stycznia 1974 r., <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10002296> (dostęp: 30.01.2023), dalej jako: öStGB.

⁴⁷ Rozwiązanie to jest przykładem subsydiarności ustawowej. W razie zbiegu § 300 z § 196 lub 299 pierwszeństwo w stosowaniu mają te ostatnie przepisy. Paragraf 196 öStGB przewiduje karę dla tego, kto uwalnia osobę małoletnią spod orzeczonego przez władzę środka wychowawczego, nakłania ją do uwolnienia się spod takiego środka lub udziela jej pomocy w uwolnieniu się, natomiast § 299 öStGB typizuje przestępstwo poplecznictwa.

⁴⁸ Zob. https://www.ris.bka.gv.at/JudikaturEntscheidung.wxe?Abfrage=Vwgh&Dokumentnummer=JWt_2007180016_20080519X00 (dostęp: 30.01.2023).

i tzw. sprawcy przyczyniającego (*Beitragstäter*)⁴⁹, gdyż ich zachowania są karalne, jeśli odnoszą się do czynów zabronionych pod groźbą kary (*strafbare Handlung*, zob. § 12 öStGB).

Dodać trzeba, że zgodnie z § 313 öStGB w przypadku, gdy funkcjonariusz publiczny dopuści się umyślnego przestępstwa, wykorzystując możliwości, jakie daje mu pełnienie służby, kara pozbawienia wolności albo grzywna przewidziana za to przestępstwo mogą być orzeczone do górnej granicy zwiększonej o połowę. Chociaż przepis ten znajduje się w rozdziale 22 części szczególnej austriackiej ustawy karnej – „Przestępstwa polegające na naruszeniu obowiązków służbowych, korupcja i przestępstwa podobne” (*Strafbare Verletzungen der Amtspflicht, Korruption und verwandte strafbare Handlungen*) – to wydaje się, że mógłby znaleźć zastosowanie do sytuacji, w której funkcjonariusz publiczny zobowiązany do strzeżenia więźnia uwolnił go albo udzielił mu pomocy w ucieczce.

Bliźniaczo brzmiące przepisy znajdują się w kodeksie karnym Księstwa Liechtensteinu (§ 300 – *Befreiung von Gefangenen*, umieszczony w rozdziale 21 części szczególnej – „Przestępstwa przeciwko wymiarowi sprawiedliwości” oraz § 313)⁵⁰.

WNIOSKI

Przeprowadzona analiza pozwala sformułować następujące wnioski:

1. W odróżnieniu od polskiego Kodeksu karnego omawiane obce ustawy karne nie przewidują w zasadzie przestępstwa samouwolnienia. Jedynym wyjątkiem jest tu § 121 niemieckiego StGB, który określa przestępstwo „buntu więźniów” (*Gefangenenneuterei*). Jest to jednak wyjątek daleko odbiegający od konstrukcji nie tylko art. 242 § 1, ale i art. 242 § 4 polskiego k.k. Brak kryminalnej karalności uwolnienia się osoby pozbawionej wolności jest głęboko zakorzeniony w germańskiej tradycji prawnej⁵¹. Od dawna już w doktrynie niemieckiej zwraca się uwagę na to, że względy humanitarne nie pozwalają karać za naturalne dla człowieka dążenie do odzyskania wolności⁵². Podkreśla się również, że rozważając karalność samouwolnienia, należy brać pod uwagę skuteczność zakazu karnego i związaną z nią motywacyjną funkcję prawa karnego⁵³. Za dysfunkcyjne uważa się z tej perspektywy kryminalizowanie zachowań, od których przeciętnie wrażliwa i odporna osoba nie

---

⁴⁹ Nie można mówić tutaj o podżegaczu i pomocniku, gdyż austriacki kodeks karny opiera się w tym względzie na koncepcji jednolitego sprawstwa (*Einheitstätersystem*). Zob. P. Kardas, *Teoretyczne podstawy odpowiedzialności karnej za przestępne współdziałanie*, Kraków 2001, s. 110 i n.

⁵⁰ *Strafgesetzbuch* z 24 czerwca 1987 r., <https://www.gesetze.li/konso/1988.37> (dostęp: 16.05.2022).

⁵¹ Np. obowiązujące na ziemiach polskich pod zaborami osiemnasto- i dziewiętnastowieczne prawo austriackie i pruskie nie przewidywało (nie licząc ucieczki związanej z buntem więźniów znanej prawu pruskiemu) odpowiedzialności karnej za uwolnienie się więźnia (zob. P. Poniatowski, *Przestępstwa...*, op. cit., s. 30–32).

⁵² Zob. M. Mayer, *Die Befreiung von Gefangenen*, Leipzig 1906, s. 12, a także M. Helm, *Das Delikt der Gefangenenbefreiung*, Berlin 2010, s. 238–248 oraz wskazaną tam literaturę.

⁵³ Zob. M. Helm, *Das Delikt...*, op. cit., s. 242 oraz wskazana tam literatura.

może być odwiedziona ze względu na jej instynkt samozachowawczy⁵⁴. Może też się zdarzyć, że zakaz karny będzie nieskuteczny z uwagi na długość kary, którą musi jeszcze odbyć więzień. Jeśli pozostało wiele lat do wykonania, to kilka lat więcej (za ucieczkę) nie robi różnicy⁵⁵. Wątpliwości odnośnie do karalności samouwolnienia wyrażano również w Polsce podczas tworzenia Kodeksu karnego odrodzonej II RP, a także później, na gruncie Kodeksu karnego z 1969 r.⁵⁶ Nic jednak nie wskazuje na to, żeby Polska miała podążać drogą omawianych rozwiązań obcych. Uważam, że słusznie. Nawet jeżeli uznać, że przepis penalizujący samouwolnienie nie jest skuteczny, tzn. nie może zapobiegać ucieczkom z uwagi na naturalne dla każdego człowieka dążenie do wolności (choć takie założenie wymagałoby udowodnienia, że zakaz ucieczki nie powstrzymał nikogo przed jej podjęciem, co – moim zdaniem – jest niemożliwe), to karalność samouwolnienia powinna pełnić swego rodzaju symboliczną funkcję. Nie chodzi tu bowiem w istocie o zakłócenie prawidłowego funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości w konkretnej sprawie, lecz o ogólny interes ładu publicznego, który sprowadza się do ochrony autorytetu państwa i wykonywalności jego nakazów⁵⁷. Pozwolenie na bezkarne (z punktu widzenia prawa karnego, a nie przepisów o charakterze dyscyplinarnym) uwalnianie się więźniów spowodować może w społeczeństwie poczucie, że nakazom państwa można się nie podporządkowywać, co w konsekwencji może przyczynić się do powolnej anarchizacji życia społecznego. Do tego dochodzi jeszcze problem wykonywania przez osoby skazane na karę izolacyjną obowiązku powrotu do jednostki penitencjarnej z zezwolenia na czasowe jej opuszczenie bez dozoru albo z przerwy w karze pozbawienia wolności. Jeśliby znieść karalność samouwolnień, to logiczną byłaby depenalizacja zachowań opisanych w art. 242 § 2 i 3 k.k. W obu bowiem przypadkach chodzi o chęć bycia na wolności. Należy zauważyć, że w ostatnich kilkunastu latach udziela się rocznie ponad 100 000 zezwoleń na czasowe opuszczenie miejsca izolacji (tzw. przepustek systemowych czy losowych itp.), a kilka tysięcy więźniów regularnie wychodzi do pracy na zewnątrz zakładu karnego⁵⁸. Znosząc karalność samouwolnienia (a w logicznej konsekwencji także niepowrócenia do miejsca izolacji), państwo polskie zlikwidowałoby istotny, jak się zdaje, czynnik motywujący więźniów do przestrzegania obowiązku poddawania się orzeczonej wobec nich karze. W tym świetle nie przekonują argumenty za brakiem karalności przytoczone podczas dyskusji w Szwajcarii⁵⁹. Inna sprawa, że tam rzecz wygląda inaczej. Czym innym z punktu widzenia społecznego odbioru jest

⁵⁴ Ibidem. Warto zauważyć, że instynkt samozachowawczy osoby pozbawionej wolności może skłaniać ją do zachowania odwrotnego, a więc pozostania w miejscu izolacji jak najdłużej, np. z uwagi na problemy finansowe, rodzinne, mieszkaniowe czy zdrowotne.

⁵⁵ Ibidem.

⁵⁶ Zob. P. Poniatowski, *Przestępstwa...*, op. cit., s. 366–367.

⁵⁷ Zob. szerzej ibidem, s. 367–369.

⁵⁸ Zob. ibidem, s. 256 i 259.

⁵⁹ W szczególności nietrafny wydaje się argument dotyczący możliwego naruszenia zasady *nemo se ipsum accusare tenetur*, gdyby karać oskarżonych, którzy uwalniają się z aresztu śledczego. W ten sposób można bowiem usprawiedliwiać też inne czynne zachowania związane w jakiś sposób z realizacją tej zasady, np. fałszywe oskarżenia. Poza tym takie podejście do sprawy z góry chyba zakłada, że tymczasowe aresztowanie ma charakter „wydobywczy”, podczas gdy funkcje tego środka w Szwajcarii (a także w Polsce) są zgoła inne (zob. art. 221 szwajcarskiego k.p.k.).

depenalizacja jakiegoś zachowania (która miałyby nastąpić ewentualnie na gruncie polskiego prawa), a czym innym zaniechanie penalizacji czynu tradycyjnie już niekaranego. W tym pierwszym przypadku przekonanie społeczeństwa o braku naganności danego zachowania byłoby dużo większe.

2. Artykuł 242 § 4 k.k. przewiduje kwalifikowany typ przestępstwa samouwolnienia. Okoliczności zwiększające karygodność czynu (działanie w porozumieniu z innymi osobami, używanie przemocy lub grożenie jej użyciem oraz uszkodzanie miejsce zamknięcia) zostały inkorporowane w jakimś stopniu także do opisu przestępstwa z § 121 niemieckiego StGB, przy czym inny jest ich charakter. W przepisie tym, w kontekście buntu więźniów, mówi się o ich „grupowaniu się” oraz „gwałtownej” ucieczce, jednakże nie są to znamiona typu kwalifikowanego samouwolnienia, gdyż ono – jako takie – nie jest karalne. Są to znamiona typu podstawowego przestępstwa szczególnego rodzaju.

3. Brak jest w przeanalizowanych obcych aktach prawnych odpowiednika przestępstwa z art. 242 § 2 i 3 k.k. Przyznać trzeba, że jest to konsekwentne podejście: skoro nie karze się za samouwolnienie, to nie powinno się karać również za niepowrót do miejsca izolacji z zezwolenia na czasowe opuszczenie miejsca izolacji. W jednym i drugim przypadku sprawca naturalnie dąży do bycia na wolności.

4. Nie jest znane obowiązującemu polskiemu prawu przestępstwo stypizowane w art. 311 szwajcarskiej ustawy karnej (*Meuterei von Gefangenen*). Warto jednak wspomnieć, że zbliżony typ czynu zabronionego przewidziany był w art. 150 § 3 Kodeksu karnego z 1932 r.⁶⁰ Zgodnie z tym przepisem podlegał karze ten, kto wchodził w porozumienie z innymi uwięzionymi w celu uwolnienia się z zamknięcia według ułożonego planu i w przewidywaniu użycia przemocy, groźby lub uszkodzenia miejsca zamknięcia. Były to *sui generis* czynności przygotowawcze, z których karalności, jak się wydaje, słusznie zrezygnowano (tego typu zachowanie stwarza chyba zbyt abstrakcyjne niebezpieczeństwo dla prawidłowego funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości oraz bezpieczeństwa osób i mienia, by zasługiwało na karę).

5. We wszystkich przeanalizowanych prawodawstwach występuje – podobnie jak w art. 243 polskiego k.k. – przestępstwo polegające na uwolnieniu osoby pozbawionej wolności i ułatwieniu jej ucieczki. W Niemczech, Austrii i Księżstwie Liechtenstein przewiduje się też karę za nakłanianie do ucieczki (w Polsce tego typu zachowanie jest karalne na ogólnych zasadach – art. 18 § 2 k.k.). W Szwajcarii uwolnienie i ułatwienie ucieczki, aby było karalne na podstawie art. 310 ust. 1 sStGB musi być połączone z przemocą, groźbą lub podstępem. Kwalifikowane typu omawianego przestępstwa przewidują kodeksy niemiecki i szwajcarski. W polskim kodeksie nie przewiduje się żadnych okoliczności kwalifikujących. Jest to prawidłowe rozwiązanie. Zaistnienie w konkretnej sprawie okoliczności zwiększających społeczną szkodliwość uwolnienia osoby pozbawionej wolności lub ułatwienia jej ucieczki powinno rzutować na surowość kary w ramach sędziowskiego jej wymiaru. W praktyce często wystąpienie tych okoliczności spowoduje, że dojdzie do naruszenia innych jeszcze przepisów, a więc zaistnieje ich zbieg z art. 243 k.k., który – jeśli

---

⁶⁰ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. – Kodeks karny, Dz.U. z 1932 r., nr 60, poz. 571.

będzie miał charakter kumulatywny – może wpłynąć na wysokość orzeczonej kary. Warto zauważyć, że w prawie austriackim i prawie Księstwa Liechtenstein wolny od kary jest więzień, który nakłania inną osobę do uwolnienia go albo udzielenia mu pomocy w ucieczce. Widać więc, jak dalece posunięta jest bezkarność więźnia, który ucieka bądź zamierza uciec z miejsca izolacji. W Polsce taka regulacja nie miałaby racji bytu, skoro k.k. przewiduje karę za samouwolnienie.

BIBLIOGRAFIA

- Barton S., w: *AnwaltKommentar StGB*, red. K. Leipold, M. Tsambikakis, M.A. Zöller, Heidelberg – München – Landsberg – Frechen – Hamburg 2015.
- Delnon V., Rüdy B., w: *Basler Kommentar. Strafrecht II. Art. 111–392 StGB*, red. M.A. Niggli, H. Wiprächtiger, Basel 2013.
- Eser A., w: *Schönke/Schröder Strafgesetzbuch Kommentar*, A. Eser i in., C.H. Beck 2014.
- Fischer T., *Strafgesetzbuch mit Nebengesetzen*, München 2015.
- Helm M., *Das Delikt der Gefangenenbefreiung*, Berlin 2010.
- Hilgendorf E., w: *Strafrecht. Besonderer Teil. Lehrbuch*, G. Arzt i in., Bielefeld 2015.
- Kardas P., *Teoretyczne podstawy odpowiedzialności karnej za przestępne współdziałanie*, Kraków 2001.
- Kühl K., Heger M., *Strafgesetzbuch. Kommentar*, C.H. Beck 2014.
- Maier G., *Aktuelles Strafrecht für Ausbildung, Prüfung und Praxis*, t. I, Karlsfeld 1999.
- Mayer M., *Die Befreiung von Gefangenen*, Leipzig 1906.
- Poniatowski P., *Przestępstwa uwolnienia osoby prawnie pozbawionej wolności (art. 242 i 243 k.k.)*, Warszawa 2019.
- Trechsel S., Affolter-Eijsten H., w: *Schweizerisches Strafgesetzbuch. Praxiskommentar*, red. S. Trechsel, M. Pieth, Zürich 2013.
- Wolter J., w: *Systematischer Kommentar zum Strafgesetzbuch*, t. II, §§ 46–122 StGB, red. J. Wolter, Köln 2012.

Cytuj jako:

Poniatowski P., *Odpowiedzialność karna za uwolnienie (się) osoby prawnie pozbawionej wolności w prawie niemieckim, szwajcarskim, austriackim i w prawie Księstwa Liechtenstein*, „Ius Novum” 2023 (17) nr 1, s. 40–53. DOI: 10.26399/iusnovum.v17.1.2023.3/p.poniatowski

Cite as:

Poniatowski P. (2023) ‘Criminal liability for (self)-liberation of a person legally deprived of liberty under German, Swiss, Austrian and the principality of Liechtenstein’s law’, *Ius Novum* (Vol. 17) 1, 40–53. DOI: 10.26399/iusnovum.v17.1.2023.3/p.poniatowski